FEIZ HA BREIZ

Priz : 8 real

(2 francs)

Gouere-Eost
1941

77 vet BLOAVEZ. Nnn 7 ha 8 Gouere-eost 1941

FEIZ HA BREIZ

Rener : **Y. V. PERROT.**

Priziou nevez hor C'houmanantou

Eur bloaz : 20 lur ; 6 miz : 12 lur.
Koumanantou strollet, pa gemerer d'an nebeuta pemp niverenn : 17 lur ar pez.
Kas an arc'hant da : Y.-V. PERROT, RENER « FEIZ HA BREIZ », SCRIGNAC C. C. 21.802 RENNES.

DAOUST HA LESTR BREIZ A RAIO PENSE ?

Breman ez eus eun nebeud miziou, war aod « La Baule », an aod vreizekse ker kaer gwechall hag a zo ker saotret breman gant an diavêzidi divezet a vez enni, e tigouezis gant eur vaouez koz hag a zouge koef ar Faoued:

Komz a ris outi e brezoneg hag e respontas d'in en hevelep yez hag he fenn gwrac'het gant an oad a deuas raktal da veza laouenaet holl.

Dont a rejomp da veza mignoned e berr amzer. Komz a ris d'ezi eus ar Faoued, eus he iliz, eus ar c'hoc'hu koz hag ivez, na petra 'ta, eus chapel santez Barba.

— Ya ! emezi, anaout a ran mat chapel santez Barba ha bep bloaz ez aen di da bardona.

— Anaout a rit ivez chapel sant Fiakr

— Ya ! alïes oun bet tremenet dirak.

—Anaout a rit ar jube kaer a zo enni ha n'eus ket kaeroc'h egetan, marteze, e Breiz

Nann, morse n'oun bet aet ebarz.

— Penaos ? Morse n'oc'h bet diskennet e chapel sant Fiakr ?

— Alïes oun bet tremenent ebiou... **Met** bet oun bet, e Lourd hag e Lisieux.

.....

Breiziz, va c'henvroiz karet, ehanomp aman. mar kirit ha chomomp da boueza eun tamm war ar gomzse da welet pegen estlammus eo an anzav a zo enni.

Setu aze eur vaouez koz, ginidik eus ar Faoued, bet pell o chom er Faoued ha gwech ebet n'eo bet diskennet e chapel sant Fiakr ; o welet peger souezet e oan ouz he c'hlevet e teuas da welet e tlee beza faziet hag evit lemel ar bec'h diwarni ha diskouez n'eo ket ker kablus ha ma m'eus c'hoant da lavaret e hop gant lorc'h ; « N'oun ket bet diskennet gwech « ebet e chapel sant Fiakr, **met** bet oun « e Lourd hag e Lisieux ».

Goude eun hevelep ger e kred he deus stouvet mat va genou d'in hag e teuen da welet he devoa graet mat oc'h ober evel m'he devoa graet. Nann, Faouedadez kêz, n'ho peus ket graet mat oc'h ober evel m'ho peus graet ; met n'eo ket c'houi eo a damallan ar muia ; ar re a damallan ar muia eo ar re o deus ho kaset da Lourd pe da Lisieux hep beza morse goulennet ouzoc'h ha diskennet e cac'h bet e chapel sant Fiakr, da ober anaoudegez gant traou kaer ho pro araok ho kas da ober anaoudegez gant traou kaer ar broiou all.

An anzav-se a lavaro dam az o nebeud a dra ; nebeud a dra, tud keiz, met en anzav-se hag en anzavou all henvel outan eo emañ an droug a lakay hor Breiz da vervel.

Penaos, a gav d'eoc'h e c'hellimp komz eus Breiz ma ne jom netra vreizek ebet ken enni ?

Kemeromp eur skouer, mar kirit, evit ma c'helloc'h entent buanoc'h ar wirionez a vennan diskleria d'eoc'h amañ.

Lakeomp e teufe Bro-Japan da veza henvel mil ouz broiou an Europ ; lakeomp e vefe kemeret gant he zudgiziou, troadureziou ha yezou Londrez pe Bariz.

Petra jomo ken goudeze eus ar Japan ? Eun ano ha netra ken.

Mat, evelse dres e c'hoarvezo ivez gant hor Breiz, ma tigouez d'ezi beza, Doue ra viro, divrezonekaet a-grenn ; petra jomo anezi ?

Eun ano war eur beg douar ha netra 'n holl kuzet dindan an ano-se ; netra nemet eur rann eus Bro-C'hall pe eus an Europ !

Personed Breiz, pouezit breman ha gwelit ar vad a c'hellit da ober, d'ho pro, a-raok ma vo re ziwezat, ma kirit selaou va c'hentel.

A-raok kas ho parresioniz a-garradou wardu ilizou pell daoust hag o laket ho peus da **genta** da zarempredi pardoniou hor Breiz ?

Daoust ha desket ho peus d'ho parresioniz istor santez Barba, sant Fiakr, ar Folgoat, Rumengol, Kelven, Landreger, Keranna, **a-raok** o c'has warzu lec'hiou santel all pell diouz o bro ?

Daoust ha desket ho peus d'ezo ha daoust hag o laket ho peus da zeski d'o bugale ar burzudou bras a zo bet c'hoarvezet e Breiz en amzer dremenet ?

Daoust ha graet ho peus an dra-ze **a-raok** deski d'ezo ar burzudou tremenet e diavêz bro ? Dleet ha dleet mat e oa d'eoc'h hen ober ha setu amañ perak.

o

Breman ez eus nao pe zek vloaz, eskob katolik Clifton, e Breiz-Veur, a lavare d'in : « An dud ne viront ket dalc'h mat, en o spered, an envor eus an amzer dremenet. Seul-vui e pellaer diouz eun darvoud ha seul-vui e teuer da goll, tamm ha tamm, ar gwel splann anezan. Tost da 2000 bloaz a zo abaoe ma 'z eo aet Hor Zalver diwar an douar, mat meur a dra diwar e benn o zo a-benn breman ha n'o anavezomp ket koulz ha m'her graed gwechall ha n'eo ket souez.

Gwelit neuze ac'hanen petra vezo Hor Zalver Jezuz-Krist evit an dud a vevo er bloaz 10·000·

Gouzout a ran ervat ne varvo ket an Iliz p'eo gwir ema an Aotrou Krist o veva enni, met ar pez a fell d'in lavaret eo e vezo Krist an Istor evit tud ar bloaz 10.000, goloetoc'h a goumoul eget ne 'z eo evit tud an amzer vremañ, evel ma 'z eo goloet a goumoul buhez an dud a veve a-raok m'eo bet skrivet pe pa skrived pajennou kenta istor ar bed ha setu perak e kredan e teuy fin ar bed en eun amzer « istorek », da lavaret eo en eun amzer ha n'o devezo ket gellet c'hoaz darvoudou brasa buhez Hor Zalver beza re zam-guzet dre ma vezint bet c'hoarvezet en eun amzer re bell en hoil diouz amzer ar re a vezo o pleustri warno ».

Ar c'homzou-ze a c'hell beza kavet souezus, gant tud a zo. Ha koulskoude, re wir int, aze n'eus ket da lavaret nann.

Holl darvoudou ar bed a goll a-nebeudou o splannder hag a deu da veza goloet a goumoul dre ma 'z eomp pelloc'h pella diouto.

Ha dre eno e weler raktal pegen talvoudus eo miret en hor bro istor an amzer dremenet. Ma lezer an istor-se da veza toeziet gant mojennou didalvez hag hep harp ebet, an devosion a zougomp d'hol lec'hiou santela a vezo distag a-grenn diouz ar burzudou kaer o deus he laket da ziouan ; dispartiet e vezo diouz he elenenn ha pa vezo klasket ar perak eus an dra-mañ hag eus an dra-hont ne vezo kavet respont vat ebet da rei.

Ha neuze ar sperejou ha ne vennont ket kredi anez kaout digareziou mat d'hen ober a zilezo an devozion-ze.

En hon amzer ez eus eleiz a istorierien hag o deus c'hoant da rei da gredi n'eo ar pez a leverer d'eomp diwarbenn amzeriou kenta an Iliz, nemet eur bern marvailhou hep diazez gwirion ebet.

Ar pez a ra nerz an istorierien katolik eo ma 'z int barrek da ziskouez o deus an holl darvoudou kristen a ziskleriont talvoudegez dre ma c'heller o harpa holl war ar gwira testenioù a oufed kaout.

Mar deo eun dra ret d'an Iliz difenn buhez Hor Zalver Jezuz-Krist ouz ar re o defe c'hoant da rei da gredi n'eo nemet eur vojenn hep harp en istor, eo eun dra vat ivez da bersoned parreziou Breiz dastum piz ha miret kempenn istor hor Zent koz hag hon ilizou !

Ma lezont ar vugale da veza diamaoudek eus ar pez a zo deuet a rumm da rumm betek ennomp emaint o vont da jacha war hor c'hein eun amzer da zont leun a freuz hag a reuz evel ma n'eus ket bet gwelet biskoaz !

Hep her gouzout hag hep her c'hlask e tinerzint buhez ar feiz kristen en o c'horn-bro.

Kredennou ar re goz, deuet a rumm da rumm, pa vezont speget mat ouz an douar a zo henvel ouz an eoriou a vir ouz al lestr da vont d'en em goll en doun-vor.

Kelt ha ma anavezo hon tudou istor Nikolazik ha Salañ ar Foll, hini sant Ronan ha sant Gwenole, hini sant Visant ha sant Ewan ha na ped ha ped all, ez aint gant dudi da nevezi o feiz da Geranna ha da Wened, da Lokronan ha da Rumengol, d'ar Palud ha da Landreger.

Met ma ne zesker ket d'ar vugale ar burzudou bras c'hoarvezet en hor bro, ma en em laker da zeski d'ezo re all c'hoarvezet e broiou pell ha ne 'z aint enno, morse, marteze, neuze e saver an eor ha kement tra a zo bet betek hen oc'h ober ar vro hep par-se ma 'z eo Breiz a ya, ar pez a zo mantrus, d'en em goll da vat en doun-vor.

Personed Breiz daoust ha c'hoant ho peus da veza ar re a lakay lestr Breiz da ober pense ?

G. GURIEN

AN DUD DIWAR AR MAEZ

Da betra ? Ya, da betra dont da verka eur bajenn bennak amañ, diwarbenn an dud diwar ar maez ? re-all o deus graet, tud desket ha barrek e pep doare ! ha me am eus c'hoari o klask derc'hel eur bluenn em dourn.

Ha koulskoude, ne c'hellan ket ehana da drugarekaat. Doue, en deus roet d'im da garet eur vro ker koant ! enni tud eus ar re wella ! hag en deus va laket da veva etouez an dud-ze, didroïdell ha sioul, a zo o doare-beva a-unan gand o c'hredennou : tremen a reont o buhez, pleget war an douar a ziouallont pe o zal savet wardu an nenv, e lec'h ma c'hoantaont mont eun deiz.

Karantez Doue a zo en o c'halon, ha, diwar ar garantez-ze, e tiouan ar garantez evid ar re a zalc'h e blas war an douar, hag evit ar c'horn-douar ez int ganet ennan.

O c'harantez evit Doue o laka d'E bedi mintin ha noz, da heulia e c'hourc'hemennou, da rei d'ezan ar zul penndа-benn. Em farrez koz, em c'harter koz, dreist-holl, ne vanke den d'an oferenn, ha n'eo ket tost d'in ankounac'haat ar skoueriou am eus bet em yaouankiz ! Re goz ha re yaouank a welen, bep sul, o vont dre an hentchou, hep douja amzer ebet ! war o zroad a-tao, na petra'ta ? rak d'ar mare-ze n'oa na marc'h-houarn,, na seurt ! Hag a bed am eus gwelet oc'h ober evelse, eun eur, pemp kard-eur bale, da vont d'an oferenn! Ha pa veze echu an oferenn-bred, goude beza kerc'het : ar merc'hed o diankajou, ar wazed o zammig butun, ez eent d'ar gêr kel laouen ha tra, da zibri o fred; eur wech debret lein, eur c'horniad, pe eur c'housk e penn ar bern kolo, en hanv ha yao adarre, d'ar zon kenta, wardu ar bourg, da vont d'ar gousperou !

Chomet eo em spered ar zoni eus an dud keiz all-mañ, a ranke, evit paka an hent bras, treuzi eur straet fall poulladet an dour enni, epad ar bloaz, koulz lavaret ! Mat ! hini anezo n'en divije digarezet an hent diaes-ze ! Er goanv, pa veze fall an amzer, ha tenval c'hoaz, da vont d'an oferenn vintin, e krogent en eul letern, eur c'houlaouenn enaouet ennan, ha war-araok dispount: Ar gwaz a veze krog er goulou, a lamme e voutou hag e loerou, da dreuzi

an dour; ar re-all a zave war ar c'hleuz ha, war o barlochou hanter-amzer, e tostaent a-nebeudou ouz an hent bras. Ma lavarfed d'ezo : « O Katell, ha c'houi Oliv-! truez am eus ouzoc'h ! ma tigouezfe deoc'h paka lamm ? »

— « Chesus ! truez petra? muioc'h a boan en deus bet Hor Salver war hent ar C'halvar ! ma pakomp lamm e savimp adarre ! re zoanius eo chom heb oferenn da zul ! »

An oferenn ! kaera tra a zo'! Jezuz oc'h en em ginnig d'e Dad, dre zaouarn ar beleg ! ar beleg o kemeret mouez ha plas Jezuz-Krist ; « Pa vez an Aotrou Person gand an oferenn, eme eun amezogez d'in, ken devot her gra, ma kav d'in atao gwelet ha klevet Jezuz e vont gant e Groaz da c'houzanv e Basion ! »

Estreget hounnez he devoa Feiz ! estreget hounnez a grede eman ar veleien en hon touez, evel Jezuz E-Unan; eur vaouez koz, a veve diwar aluzen, he-unanik en he lochenn, a gave tro da zevel eur gwerheg bennak, bep bloaz, da rei d'ar beleg, goude an eost ! ha ne vanke morse d'e saludi war dreujou he zi ; « eman arru bennoz Doue d'am c'her» emezi. Pa varvas an Aotrou Person koz e chomas diou nozvez e-kichen e gorf, da bedi, ha, pa deuas, antronoz, an Aotrou kure da ginnig gwerz ar butun d'ezi. ne fellas dezi kemeret nemet eiz real digantan : «eun enor oa d'in, hag eun dever ive.» Er bloavez-ze, e yeas an A: kure da Lourd da bardoni; an hini goz a roas eur skoed d'ezan, evid e sikour d'ober e dro : «Sikour a ran paouroc'h egedon emezi. an holl a vez o c'hedal digant ar veleien a ro d'eomp evit netra, o amzer, o foan, o buez penn-da-benn ».

Hon Tad Santel ar Pab, hag e veleien, a zalc'h lec'h Jezuz war an douar, hag ive ar beorien hag ar vugale. Dindan pe stumm eo falvezet gant Hor Zalver diskenn war an douar? korf eur bugel disterr en deus kemeret ; hag e pe seurt stad ? er baourentez ! abalamour daze o deus ar gristenien vat joa ouz ar vugale hag ouz ar beorien. En hor bro garet, war ar maez, ne nac'her paour ebet ; ar wreg he deus, atao, eun tamm bara da rei d'ezan, eun tamm kig warnan, alies ; ha da derri e sec'hed. eur banne laez gwedenn ; an holl a anavez pedenn ar mammou koz pa vezent o ribotat :

« Sant Youenn, Sant Yann
« Leiz va ribod a amann
« Hag eur banne biham a laez
« Da ober vad d'ar paour-kaez !

An tad-koz a ra plas d'ezan da azeza, war e skanv, e kichen an tan ; kinnig a ra d'ezan eur c'horniad eus e vutun, ha, meur a dro, e kav ar reder-bro lojeiz er c'hraou-kezeg. O redek an hentchou. lod a zeske skiant (gwechall da vihana) hag a zave sôniou ha gwerziou kaer. diwar darvoudou en em garvet er vro. Ar vugale, mignoned ar beorien, o deske hag o c'hane, hag evelse ez eus deuet unan bennak eus e c'hamaouennou beteg enñomp. Hag en eur vont kuit : «

« Pater c'houek ha « de Profundis »
« Setu da zigoll an ostiz »

⁂

Diouz an niver a vugale a oa en tiez, p'oan-me yaouank oa aes gwelet pegement a Feiz a oa c'hoaz er vro, ha pegement a lorc'h a oa, er re goz, o welet leun a re vihan endro d'ezo : Kaout a reent, war o dremm dibec'h eur skeudenn euz Jezuz en e Graouig ; lorc' hus oant o sonjal er pez a oa fiziet enno ! Sevel bugale evit Doue hag ar vro ! Danvez beleien, kizellerien, labourerien douar··· kristenien start ; e pep stad ez eus ezomm anezo. Hag en noz, skuiz-maro, koulskoude, a-wechou. an tad. e droad ouz ar c'havell, a lusk heb ehan, ken a veze en em roet e vabig da gousket, en eur vousc'hoarzin ouz an Elez, e.. vreudeur: Seul-vui ma kreske ar vandenn, seul-vui e kreske poan an tad, labour ar vamm ; met, skoazellet gand an Aotrou Doue, e teuent a-benn eus o c'hrefidi, hag ar vugale a zave evel ma sav radenn er c'hoajou !

En eur staga gant va fennad, e lakeen ; « da betra ? » ha, padal, e red va fluenn war ar paper, evel eul logodenn ! N'ouzoun ket he lakaat da jom a-zav !

Tintin ANNA.

Breiziz a ouenn vat.

AN AOTROU INISAN

1827-1891

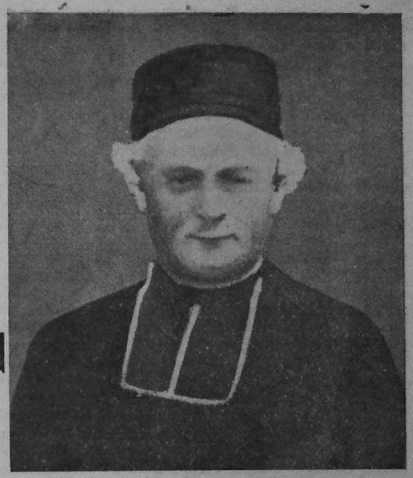

« N'eus forz peseurt hent a gemeri en da vuhez, me a ro eun ali d'it : studi ar brezoneg, hag araok lavaret ken a vezo d'in, tou dirazon e laki ar pez ac'h eus a zeskadurez da harpa hor yez.. »

D'ar 5 a viz a viz eost 1941, e vo hanter kant vloaz abaoe ma varvas, e Gwinevez-Lokrist, an Aotrou Inisan, skrivagner dispar « Emgann Kergidu. »

Goude Buhez ar zent hag ar c'hatekiz, Emgann Kergidu eo kenta leor brezonek a lennis ha gwelet a ran c'hoaz ac'han, ar vodenn veuz ma c'hourvezen dindanni, bep yaou e Kérbriek, e parrez Lanriouare, evit lenn leor burzudus an Aotrou Inisan.

Breman n'eo ket'brao advoula al leor-se, rak re a reuz er vro ha re nebeud a baper a zo, met kerkent ha ma vo deuet ar peoc'h, dâ e vo hen advoula rak n'her c'haver ket ken da brena e nep lec'h.

Emgann Kergidu a zo eul leor hag a vo dreist, eur wech ma vo bet divanket an nebeud faziou a zo ennan.

Eur leor *Marvailhou* eo, dreist holl, ha nebeud a dalvoudegez en deus pa vez c'hoant da c'houzout an Istor, e gwirionez.

Eun dra vat da ober a vije dispartia labour ar marvailher diouz labour an Istorier, e Emgann Kergidu.

Tro a gemeromp eus hanter kantvet bloaz maro Lan Inizan evit rei da anaout d'hon lennerien e vuhez, evel m' eo bet embannet e penn Toull al lakez, eilvoulet er bloaz 1931.

Y. V. P.

●

Lan-Mari Inisan (1) a oa ganet d'an tri war-nugent a viz du 1826 e parrez Gwinevez-Lokrist, e maner Lanzeon.

Lanzeon, a zo eur geriadenn, savet war eun dorgennig, eur c'hard-leo en tu all da Lokrist-an-Izelvet, tost da aod Kernig. Ti an Inisaned, deuet da veza breman eun ti henvel ous an holl diegeziou diwar ar mêz, a oa gwechall doare eur maner anezan, gant e veinbenerez hag e deir douribell. Adaleg

(1) — En eur pennad dourn-skrid, an abad Inisan a ra d'eomp anaout en deus atao Inisaned Lanzeon skrivet o hano, adalek 1587, gant eun S ha neket gant eur Z.

ar XVI" kantved da nebeuta, an Inisaned a veve eno, an eil rumm warlerc'h egile. Ha tuchentil e oant ? An aotrou Paol de Courcy, unan deus desketa skrivagnerien hor Bro, a skrive, eun dervez, da Lan Inisan, « e c'hellfe beza e familh eus an noblans rak Guy ar Borgn, en e leor **Armorial Breton** (1667), en doa livet ardameziou an Inisaned, eur skoued aour ha, warnan, eur roudenn ruz, renket, diou en nec'h, hag unan en traon ».

Ma ne oant ket tuchentil, e oant da vihana tud a feiz ha gwir Vreiziz. Er paperiou koz (ha, siouaz ! evel ma lavar Lan Inisan e-unan, eur c'halz a bariou koz Lanzeon a zo bet kollet dre leziregez, pe gwerzet zoken d'ar bilhaouerien pe d'eur c'hemener bennak a walenne e vezer ganto), e kaver hano, e familh Lanzeon a rumm da rumm, pe eus eul leanez pe eus eur beleg. Renea Inisan a varvas e Kastell-Paol, leanez e ti an Ursulinezed e 1879 ; Fany Rozec moereb d'an abad Inisan a oa leanez er Retred e Kemper e 1879. E-touez e eontred koz, e kavomp meur a veleg : Yann Inisan, 1540 ; Lan ha Per, daou vreur ; Bastien, maro 1691 ; Andre, maro e 1686. Yan-Glaoda, breur d'e dadkoz, a gomzer anezan e **Emgann Kergidu**, a oa bet person Plouzane ha Lok-Maria e amzer an Dispac'h ; e hano a vez lennet c'hoaz war an tour, savet gantan er bloavez 1775. N'en doa ket falvezet gantan senti ouz lezennou an Dispac'herien, ha setu perak e oa bet pàket gant an Tunk (**Emgann Kergidu, p. 132**), ha kaset da gastell Brest, da c'hedal ma vije barnet ; mervel a reas e Plouzane d'ar 16 a viz eost 1802.

Ahendall perc'henned Lanzeon a oa kustum d'ezo beza e penn Fabrig an barrez. E 1595, unan anezo, Yon Inisan a oa, hervez ma lennomp er paperiou koz, « sceindique de la Fabrique ». Divezatoc'h, eun Inisan all, breur da dad an abad Inisan a oa « Tenzorier an Iliz », epad hanter-kant vloaz. Heman eo a respontas eun dervez da Lan a oa o tont eus skolaj Kastell, peurc'hrêt gantan e studi : « daoust d'it da veza gounezet kemend-all a briziou, n'ez ket da gredi e vefe aet ganez holl spered an Inisaned »,

Setu eta familh an abad Lan Inisan. E dad a raed anezan Yann-Per ; e vamm Yann an Hir, a oa ginidik eus a Vodilis. Lan a voe kaset da skolaj Kastell Paol; eno e oa unan deus ar re varreka e-touez ar skolaerien all: Echu gantan e amzer studi, ez eas da gloerdi bras Kemper, hag eno c'hoaz e tiskouezas pegen lemm e oa e spered ha pegen aketus. An aotrou Fave, person Gwikasnou, hag a oa bet gantan er c'hloerdi bras, a lavare « ne gaved ket, d'ar mare-ze, er c'hloerdi, kaeriou gwelloc'h stummet, bravoc'h moullet o skritur, eget re Lan Inizan. »

Goude beza bet beleget (14 a viz mezeven 1851), e voe hanvet da gure e Gwikourvest (28 a viz mezeven), ha tost goude (11 a viz meurz 1852) e Bodiliz, bro e vamm. Eus a Vodilis e voe kaset da Wikasnou (28 a viz gouere 1853), da Bleyben (6 a viz eost 1859) ha da Hanveg (22 a viz gwengolo 1861). Eur barrez diveza-man ne chomas ket pell, amzer hepken da sina eur vadeziant (30 a viz gwengolo) hag eun interramant (4 a viz here 1861), rak an abad Guezennec laket da gure en e lec'h, a voe hanvet an 8 a viz here. En eur guitaat Hanveg, an abad Inisan a deuas da chom da Lanzeon, gant e gerent.

E dibenn ar bloaz 1865, e kavomp an abad Inisan, en Normandi, evel kelenner e skolaj an Neubourg (departamant an « Eur »), renet gant an abaded Normand. Hanvet e voe da berson e Sant-Denez ar Meneziou, parrez eus eskopti Evreux, ar 1 a viz here 1869, hag eno e chomas beteg ar bloaz 1871, beteg ma teuas en Normandi ar Brusianed trec'h d'ar C'hallaoued. Evel ma konte divezatoc'h an abad Inisan, « ar Brusianed o deus lamet diganen va zi, hag e renkis dont en-dro da Lanzeon ». Diaes eo da c'houzout ma kendalc'has an abad Inisan d'ober skol en Neubourg epad ma oa person, rak war an « Ordos » eus Eskopti Evreux eman bepred war roll kelennerien an Neubourg er bloaveziou 1868, 1869, 1870, 1871. Ne gredomp ket koulskoude, rak eur flipad mat a hent a zo etre Neubourg ha Sant-Denez ar Meneziou.

Setu breman, evit an eil gwech, an abad Inisan deut da veza beleg dibarrez e Gwinevez-Lokrist. En e euriou vak e krogas en eul labour nevez evitan, rak, evit doare, er mare-zè eo en em roas da skriva en brezoneg hag e lakeas war ar stern **Toull al Lakez.** Ar gontadenn-man, — a zo bet embannet, evit ar wech kenta, war ar gelaouenn-gelc'h koz **Feiz ha Breiz**, araok beza moullet divezatoc'h, er bloaz 1878, en eul leorig, e ti al leorien Lefournier eus a Vrest. Pa lakeas moula e gontadenn e **Feiz ha Breiz**, an abad Inisan ne sinas ket e labour eus e hano, met hepken eus al lizerennou D. L., da lavaret eo : Dom Lan. Marteze ivez, er bloaveziou-ze, e krogas gant **Emgann Kergidu**, met diaes eo da c'houzout, rak n'ouzer ket peur na penaos en em lakeas an abad Inisan da skriva al leorman, a roas d'ezan, dre Vreiz-Izel a-bez, brud eur skrivagner dispar e brezoneg.

E miz here 1874, e kavomp adarre an abad Inizan oc'h ober skol. Hanvet e voe da gelenner e skolaj Itron-Varia Wir-Sikour, e Gwengamp, renet neuze gant an aotrou chaloni Cotentin. Betek divez ar bloaz-skol 1879 e teskas ar galleg, al latin, an istor hag an niveroniez (arithmétique) da vugale vihan ar 7e klas. E deraou ar boaz 1877, e oa krog da voulla **Emgann Kergidu**, hag, evel hon eus gwelet, er bloaz 1878, ec'h embannas **Toull al Lakez** en eul leorig n'eman ken e gwerz pell zo.

Rei a reas an dilez eus e garg a gelenner gant eham-skol ar bloaz 1879, ha neuze en em dennas, evit mat ha beteg e varo, e presbital Gwinevez. Taget e voe gant eur c'hlenved kriz ha n'hell den beza trec'h dezan : ar c'hrign-beo, paket gantan en e c'houzoug, hervez ma konter, diwar e gorn-butun. Nouennet e voe gant an AotrouGuen, kure Gwinevez d'ar mare-ze, ha, d'ar 5 a viz eost, er bloaz 1891, e varvas e peoc'h an Aotrou Doue, hag e voe beziet e bered Gwinevez, e-kichen e dadou koz.

o

Per Pronost, eur barz brudet ginidik eus a Dreflez, (1) en deus bet en eurvad da welet diou wech, e presbital Gwinevez, an abad Inisan, ha displeget en deus ar sonjezon-ze eus e yaouankiz en eur pennad-skrid embannet gwechall er gelaouenn-gelc'h **Spered ar Vro** (eost 1903, p. 1-3) Plijadur a ralo, war hon menoz, da lennerien **Toull al Lakez**, kavout, aman warlerc'h, an damvuia eus ar pennad-skrid-ze, a ziskouez d'eomp ar pez e oa d'ar mare-ze, wardro ar bloaveziou 1875-1880, an abad Inisan :

Ma 'z eus bet skrivet biskoaz en hor yez levriou brezonek gwirion eo Emgann Kergidu **ha** Toull al Lakez **; n'eus ket kalz kennebeud a wir Vretoned evel an hini en deus o skrivet.**

Ya, ma 'z eus bet e Breiz-Izel eur gwir Vreton eo ar beleg an Aotrou Inisan eus Gwinevez-Lokrist.

Me 'oa yaouankik p'am oa her gwelet ar wech kenta

An Aotrou Inisan en doa eun nebeudig madou ; evit en em rei holl d'e studi karet ne chomas ket beleg parrez ; lavaret a rea e oferenn e Gwinevez-Lokrist, e Treflez pe e Ploueskat.

...D'ar vakansou (1) ez eant alïes gant an Aotrou Tanguy da welet an Aotrou Roux (2), ha va digemere ataо gant karantez. Eun devez oc'h taol, e welis eur beleg ha n'em oa ket bet gwelet c'hoaz e presbital Gwinevez-Lokrist.

Epad al lein n'hallen ket tenna va daoulagad diwarnan ; n'her c'haven ket heñvel ouz ar re all ; e sellou, e gomzou ha beteg e jestrou o doa ne ouien petra a zibaot hag a roe d'in doujans, met eun doujans ha va foulze d'hen ancaout gwelloc'h ha zoken da glask an tu da veza e vignon.

Koulskoude n'em oa ket gallet dont a-benn, en devez-ze, da gomz outan, ha me a dleas distrei da Dreflez, gant displijadur. A-hed an hent avad imach ar beleg dibaot a oa dirazon. Gwelet a rean e zaoulagad doun ha lemm, e vleo gwenn ha fuilhet o tispaka, war e dal uhel, eur gurunenn arc'hant, ar pez a rea d'in sonjal er roue Gradlon, e gwerz Kear Is :

Hag en-dro d'e dal e vleo gwenn
A rea dispak eur gurunenn.

Goulenn a ris digant an Aotrou Tanguy piou 'oa ar beleg en doa kement va lakeat da hunvreal.

— Ar beleg-ze, Perik, eo an Aotrou Ini-

(1) Ganet e Treflez, aŕ 15 a viz meurz 1861 marvet e Brest, aŕ 5 a viz genver 1909.

(1) P. Pronost a oa neuze skolaeŕ e Leŝneven, hag an abaded Tanguy, person Treflez, ha Roull, rener ar skolaj, a baee aŕ skol evitan, rak paour'oa e gerent

(2) — Person Gwinevez.

sân, en deus grêt Emgann Kergidu ha Toull al Lakez, a gavez ken kaer !

— Ya, emeve, e vrezoneg a zo kaeroc'h eget ar galleg, al latin hag ar gregach.

Ne dlien gwelet an Aotrou Inisan nemet daou vloaz goude.

...An Aoutrou Tanguy a deuas da vervel..., ha, d'ar vakansou warlerc'h, ar vakansou diveza siouaz ! tenval va fenn, ha rannet va c'halon, me a heulie vaunan an hent a ya eus Treflez da Winevez-Lokrist.

Digemeret e voen gant an Aotrou Roux gant muioc'h c'hoaz a garantez, hag oc'h taol, en dro-man adarre, em boe an eurvad da welet an Aotrou Inisan.

Daoust hag hen a lennas e goueled va c'halon ? Ya moarvad, rak, da c'houde lein, p'am boe lavaret kenavezo d'an Aotrou Roux, em heulias war hent Treflez, elec'h m'oan diskennet e ti va eontr e keriadenn Keruz. (1)

An heol a lugerne, bleun ar skao war ar c'hleusiou a skuilhe en ear o c'houez vad ; eun dudi 'oa beva war an douar en devez-ze .

An Aotrou Inisan a c'houlennas krenn :

— Perak, Perik, eo tenval da benn, pa eo ken laouen pep tra ? Daoust ha buez ar c'holach ne blij mui d'it ?

— ar c'holach a blije d'in kalz, araok, met abaoue maro an Aotrou Tanguy em eus evel heus ouz ar galleg, al latin hag ar gregach.

— Mad, Perik, eme an Aotrou Inisan, n' eus forz peseurt hent a gemeri en da vuhez, me a ro eun ali d'it : studi ar brezoneg, hag araok lavaret kenavezo d'in, tou dirazon e laki ar pez ac'h eus a zeskadurez da harpa hor yez.

E zaoulagad lemm a bare warnon hag an tan anezo am zrec'has kement, ma teujen da respont, hep chom da var-c'hata :

— Hen toui a ran, Aotrou Inisan. (2)

(1) — D'ar mare-ze, kerent P. Pronost, rivinet gant dic'hlan stêr ar Zeaz, a dremen dre barrez Treflez, a oa êt da chom da Vrest.

(2) Ar pez ne lavar ket Per Pronost eo e talc'has d'ar ger roet gantan d'an abad Inisan. Skriva a reas e brezoneg er **C'houier**, en **Espérance bretonne** (dindan leshanno Gwenole), e **Kroaz ar Vretoned**, er **Bebl**. Skigna a reas aman hag ahont meur a wers hag a son, a zastumaz diwezatoc'h er bloaz 1902, en eul leor : **Annaik, Lili ha Roz gouez.**

Abaoue n'em eus ket ankounac'haet ar ger roet da skrivagner Emgann Kergidu **ha** Toull al Lakez, **ha kaout a ra d'in atao gwelet daoulagad doun ha lemm an Aotrou Inisan o para warnon, hag e vleo gwenn ha fuilhet o tispaka, war e dal uhel, eur gurunenn arc'hant.**

OBEROU AN AO, INISAN

1 — **Toull al Lakez,** gant Lan Inisan, beleg a Winevez-Lokrist (leorig in-32, 67 pajenn .ennan ; Brest, J.-B. hag A Lefournier, 86, ru Vraz ; — Kemper e ti I. Salaün, leorier, 56, ru Kereon. 1878)(3) «a zispleg, ken brao ha tra, kentel ar seizvet hag an dekvet gourc'hemenn a Zoue », « Na kaera fustadenn a skrive qwechall an Aotrou Moan. person Plourin-Gwitalmeze da Lan. Inisan, — na kaera fustadenn a roit aze d'an neb a zo hir e vrec'h ha digor bras e graban, dioc'htu ma wel eun dra bennak da blijout d'ezan. » (An abad Moan. **Ar pevare gourc'hemenn a Zouo,** 2. 10 — Brest, moulerez ru ar C'hastell, 1922) (4)

2° — **Emgann Kergidu** ha traou all c'hoarvezet e Breiz-Izel epad Dispac'h 1793, gant Lan Inisan, beleg a Winevez-Lokrist (2 leor in-12, 313 ha 325 p. ; Brest J. B. hag A. Lefournier, 86, ru Vraz, 1877-1878). (5)

Eun eil mouladur, en eul leor in-12 333 p. (Brest. En ti dalc'het qwechall gant an Ao. A. Lefournier, D. Derrien, leorier, 85, ru Siam ; — Kemper. E ti Iann Salaün, leorier, 56, ru Kereon. 1902) a gaver c'hoaz da brena, met prestik e vezo diviet.

(3) — An « Imprimatur » a zo bet sinet an 21 a viz mezeven 1878 gant an abad Augu. Chatton.vikel-vras eskopti Sant Gwelet hon eus uheloc'h e oa bet embannet **Toull al Lakez,** er bloaz 1874, e **Feiz ha Breiz.** — An aotrou F. Vallée en deus e embannet a-nevez e **Kroaz ar Vretoned** (17, 24 a viz du ; 1, 8, 15, 29 a viz kerzu 1912 ; 5. 12 a viz genver 1913).

(4) Ar re a blijo gante gouzout piou 'oa Per ar C'hrafer, ar laik, an Toli, a gomzer outo e **Toull al Lakez,** n'o devezo nemet lenn leor an abad Moan. Heman, ginidik a Winevez-Lokrist, en deus o anavezet mad.
Brieg.

(5) Eun droidigez c'hallek eus al ledenn genta (pennadou I-VI, VIII, X, XIII, XVI eus an eil mouladur) a zo bet embannet war **L'Hermine** (Roazon) adalek here 1889 betek c'houevrer 1892.

3: — **Buhez sant Fransez a Aziz,** gant Lan Inisan, beleg a Winevez-Lokrist (moulet da genta er bloaz 1889, hag evit an eil gwech er bloaz 1891, ti an Intanvez Desmoulins leorier, ru ar Pont e Landerne). An Aotrou Goff, person Gwinevez, a alias an abad Inisan da skriva al leor-man, hag evit-se heman en deus kinniget e labour da berson e barrez.

4 — Skrivet en deus ivez eur c'haierig ennan doare familh an Inisaned, adalek 1500 betek 1887.

An holl leoriou-ze a zo eus ar re wella,eus ar re vraoa a c'hellomp da lenn e brezoneg, abalamour d'an traou kaer ha diduellus a zo displeget ha livet enno, en eun doare dereat. Ar skridou ze, daoust ha n'int ket henvel eus skeudennou koz hon iliziou, kizellet er mean-grouan, kalet ha padus an danvez anezo, ha kaer meurbed gant o manteliou broudet, gant o gwiskamanchou labouret ken souezus Ra vezo atao yez hon tadou koz, yac'h ha beo, ha digemmesk, evel ma kavomp anezan e leoriou Lan Inisan. !

GOUDE AN EMGANN (1)

AN AOTROU BRETON HA PHILIP KERARGEVENN

Goude m'oa achu emgann Kergidu, pep hini evel em eus hel lavaret d'eoc'h, a en em zastumas gant tud e vro evit mont kuit, nemed eur vandenn batred yaouank a oa aet da ambroug Canclaux, ha n'o doa ket a c'hoant da vont d'ar gêr. Laket o doa en o fennober bepred hag atao, en noz hag en deiz, war ar mêz evel e kêr, brezel da Ganclaux ha d'ar republikaned, betek o huanad diweza. N'eo ket ret lavaret d'eoc'h edon etouez ar re-ze. Goude-ze me a gonto d'eoc'h petra hon eus graet, met a-raok e rankan lavaret d'eoc'h ar pez a oa c'hoarvezet gant Philip Kerargevenn, a vereuri Kerouzere, ha gant an Aotrou Breton, person Sibiril.

Du o fenn, glac'haret o c'halon, ez aent a-dreuz wardu Sibiril. A-raok o doa kaset o zud d'ar gêr ; i a oa er penn warlerc'h evit gouzout ha n'oa chomet den ebet eus o bro gloazet en eun tu bennak. Edont o tremen maner Dourdu pa deuas er mêz eus an ti eur vandenn soudarded. Ker buan e savas kri en o zouez, rak anat oa d'ezo e oant kouezet war daou enebour, pa'z eo gwir edo e zoudanenn gant an Aotrou Breton hag a fuzuilh war e skoaz gant Philip Kerargevenn.

Epad m'edo ar zoudarded o lakat o fuzuilhou e doare da denna, an Aotrou Breton ha Philip a oa dija lammet dreist ar c'hleuz en eur park, hag eus ar park-se en eur c'hoad bihan a-zioc'h ar foenneier.

Eno e chomjont eur pennad da zelaou ; klevet a raent ar zoudarded oc'h eber klask a dro-war-dro ; hini anezo ne deuas d'al lec'h ma edont hag a-benn eun hanter eur e teuas an traou da veza sioul. Anat oa e oa aet ar zoudarded en o hent. Marteze oa kroget aoun enno na vije aet hon daou zen da glask tud da skel warno.

Philip Kerargevenn hag an Aotrou Breton a zonjas neuze dont eus o c'huz evit mont warzu ar gêr. Deuet e oant er mêz eus ar c'hoat hag ez aent d'an traon a-hed ar c'hleuz pa glevjont eun tenn o krozal hag eur vouled o sutal dreist o fenn. Kerkent e weljont e nec'h ar park eur zoudard hag a deue d'ar red war o lerc'h. Ne welent nemed unan, met ar re all a ranke beza tost, anez

(1) An dra-man a dremenas da zul Bleu niou, 24 a viz meurz 1793.

Philip Kerargevenn n'en divije ket te-c'het. N'en doa ket a aoun rak e zen, met petra 'c'helle da ober e-unan a eneb ugent soudard marteze, rak eur vandenn vat e oant e maner Dourdu.

— Deomp, Philip, eme an Aotrou Breton, buana ma c'hellimp d'an traon, ha treuzomp ar ganol ; en tu all e vezo aes d'eomp kaout eun tamm kuz.

— Ya ! Aotrou person, met pa vezimp er foennog, e vezo aes d'ezan tenna warnomp, e lec'h ma 'z eomp a-hed ar c'hleuziou e c'hellimp en em ziouall.

— Evit henman a zo war hol lerc'h a zo diskarget e fuzuilh ha n'en deus ket a amzer d'he c'harga. A-raok ma teuy ar re all ne welomp ket, hor bezo treuzet ar ganol.

— Bolontez Doue ra vezo graet ! deomp en hent.

Hag an Aotrou Breton ha Philip Kerargevenn d'an traon, buana ma c'hellent. Ar zoudard a c'haloupe ivez, war o lerc'h en eur grial outo chom a-zav ; gounit a rae warno eun nebeudig, marteze, met evelato edont eun tamm brao a-raok p'en em gavjont e traon ar park. Skrimpa a rejont buan war ar c'hleuz, met p'edont o tiskenn en tu all, soudanenn an Aotrou Breton a spegas ouz eur c'hef dero hag hen dalc'has a-ispilh. Philip a rankas dont en dro d'hen dispega, hag, epad keit-se, ar zoudard a c'hounezas kement warno, ma n'edo ket ouspenn kant paz ken war o lerc'h. Mall oa redek adarre.

— Deuit, dre aman, Aotrou person, eme Philip. Me wel a-hont eun tamm torkleuz ha diwarnan hor bezo lans da lammat en tu-all.

An Aotrou Breton a zentas ; mont a reas war eün warlerc'h Philip Kerargevenn hag, eveltan, diwar an torkleuz e c'hellas lammat en tu-all d'ar ganol. Neuze ec'h en em lakejont da redek adarre buanna ma c'hellent evit gellout mont er mêz euz ar foenneier, ha sevel da gaout an tiez a zo dirak, rak eno e kavint tud d'o difenn.

Evel am eus lavaret d'eoc'h ar zoudard, en eur zont war o lerc'h, a grie warno chom a-zav. Eur wech m'oa tremenet ganto ar ganol, ne glevent trouz ebet ken ; an dra-ze a zizamme eun tamm o c'halon, hag evel m'edo dija ar berr-alan ganto e chomjont a-zav hag e tistrojont da welet hag eun tamm lans o doa c'hoaz. P'edont o tistrei e klevjont eur griadenn, met ne weljont den ; ar zoudard a rede war o lerc'h a oa evel teuzet. Souezet e voent pa glevjont eur roc'hadenn evel unan o tisteuler ha pa weljont eun dourn o sevel er ganol war gorre an dour.

— Philip, eme an Aotrou Breton, ar zoudard a zo kouezet er ster hag a ya da veuzi, d'eomp d'hen tenna er mêz !

— Hen tenna er mêz !... hen hag a denne bremaïk warnomp !

— Philip, henhont a zo ivez eur c'hristen. Marteze eo mab da eun den ker kalonek ha te ; ranket en deus mont da zoudard ha breman e ra e vicher. Da vab-te, marteze, a ranko ober ar memez tra er broiou all.

— Gwir a livirit, Aotrou person, deomp d'hen tenna er-mêz... Koulskoude n'oun ket evit kaout truez outan : bremaïk edo o tenna warnomp.

Red eo kredi en doa bet c'hoant ar zoudard da lammat dreist ar ganol, evel an Aotrou Breton ha Philip Kerargevenn met re verr oa bet e lamm hag e oa kouezet e kreiz. P'en em gavas an Aotrou person hag e gamarad war ribl ar ster, oa aet dija eur pennad brao ar zoudard gant an dour. Her gwelet a rejont hanter veuzet, aet gant an dour ha chomet stag ouz eur skour haleg a yae betek kreiz ar ganol. N'oant ket evit mont betek ennan, rak re zoun oa an dour ; n'oant ket evit hen tizout, rak re hir edo diouto. Neuze Philip a lavaras d'an Aotrou Breton :

— Ma lezfemp henman aman eur pennadig c'hoaz, ne deufe ket ken war ar Vretoned... Met c'houi ne fell ket d'eoc'h. Mat, tennomp hen'ta er mêz. Me a ya betek ar skour haleg a welit a-zioc'h an dour ; c'houi, krogit er wezenn gant eun dourn, astennit d'in ho tourn all ha neuze dalc'hit mat gant ho taou zourn.

Philip a valeas a hed ar skour, a blege gantan ken a edo e-unan en dour betek e hanter ; astenn a reas e zourn evit distaga ar zoudard diouz ar skour m'oa speget outan.

—Krog oun ennan, Aotrou person ; dalc'hit mat'ta, rinkla a rit.

— Ya ! Philip darbet eo d'in koueza. Te az peus graet eur jachadenn war noun en eur gregi en da zoudard. Breman oun krog mat adarre ; dalc'h mat ive !

Philip a zalc'has mat ; tenna a reas ar zoudard eus an dour hag hen degas a reas war ar foennog. Kenta a reas goude-ze an Aotrou Breton ha Philip a voe teurel eun taol lagad en dro d'ezo, gant aoun na vije deuet ar zoudarded all da denna warno, met ne weljont den. Neuze e lakejont ar zoudard war e gostez, tro e c'henou d'an douar. Ne zaleas ket da zislounka an dour en doa evet ; digeri a reas e zaoulagad hag e chomas mantret o welet en e gichen an Aotrou Breton ha Philip Kerargevenn en doa c'hoant da laza n'oa ket eun hanter eur c'hoaz. An daou-man hel lezas hag a yeas kuit. Ar zoudard ouz o gwelet ô vont, en o hent, a zavas e benn da zellet outo, met ne lavaras ger ebet.

An Aotrou Breton ha Philip en em lakeas adarre e bale hag en em gavas araok ma oa re noz e mereuri Kerouzere, el lec'h m'edo ar c'hri hag ar gouel, rak gouzout a raent o devoa ranket paotred Breiz kemeret an tec'h e Kergidu: Gwasoc'h c'hoaz zoken a oa lavaret eget n'oa c'hoarvezet, rak ar brudou fall a ya atao war gresk ha kredi a raet oa chomet Philip Kerargevenn war an dachenn, pe da vihana, mac'hagnet hep den d'her prederia.

LAN INISAN

KREDENNOU DIBOELL

Tud a zo bet kavet, hag a vez kavet c'hoaz, da doui ez eo tarzet hor yez eus al latin, pe, a zo bravoc'h, eus ar galleg. Geriou latin a zo e brezoneg, evel e pep yez eus Europa. Goude ma voe trec'het hon tadou-koz en Enez-Vreiz gant ar Romaned, ha dalc'het kêriau ar vro gant ar re-man, eun toullad geriou latin a dremenas en o yez, ha kalz anezo a zo chomet e brezoneg. Evit ar galleg, gouzout a reomp holl ez omp bet techet atao da rei bod da c'heriou gallek a-vil-vern, ha darn ac'hanomp a ra c'hoaz. Marc'hadourien 'zo hag a zo techet ivez da lakaat dour el laez a werzont. Lavarout avat n'eo ar brezoneg nemet galleg trefoet a zo koulz ha lavarout e teu al laez badezet eus ar feunteun, banne ebet anezan o tont diouz korf ar vuoc'h

Nag a dud a lavar e tenn ar brezoneg d'ar saozneg ! Eun deiz, e-barz eun tren, e klevis eur plac'h yaouank, doare d'ezi da veza desket-bras, oc'h ober eur brezegenn da zaou gouerïad azezet en he c'hichen. « E saozneg, » emezi, « *dor* a zo *door*, *person* a zo *parson*, *kaol-fleur* a zo *cauliflower*. Se a ziskouez anat ez eo ar brezoneg hag ar saozneg hogozik an hevelep yez ». « Abalamour da se, » a lavare ouspenn, « ar Vretoned a zesk saozneg buanoc'h eget ar re all. »

Ar gredenn diboell-se a zo plantet ken doun e penn an dud dre hor bro a-bez ma rank kaout eun abeg. An abeg, moarvat, eo ma komzer e Bro-Gembre eur yez, ar c'hembraeg, hag a zo e gwirionez, kar d'hon hini. Hor martoloded hag hor marc'hadourien-ognon, a yae bep bloaz en tu all d'ar mor a-raok ar brezel, a gleve tud Kembre o komz o yez a zeske ar yezse zoken a-wechou. Ac'hano ar brud, sur awalc'h. Pebez truez, avat, pa rank eur bobl chom ken dizesk diwar-benn an traou a sell an tosta outi !

N'em eus ket echuet c'hoaz gant an diskiantereziou a nij a c'henou da c'henou pa vez meneg eus ar brezoneg. Pa na fell ket d'in ho skuiza e c'hortozin betek ar wech kenta. Eur bern traou fentus hag iskis am bo da zizplega d'eoc'h adarre.

ROPARZ HEMON.

E Radio-Breiz d'ar merc'her 18 a Vezeven diweza.

Ar pez a skrive breman ez eus kant vloaz, tad ar Barzaz Breiz e penn kanaouennou santel an A. Herry 1841.

Avenir de la Langue bretonne

Hoc justitiæ gentis hujus non parvum vestigium, quod, cùm aliæ gentes plecterentur mutatione linguarum, ad istam non pervenit tale supplicium.

(S. Augustin)

Le jour où fiancée à la France, la Bretagne abdiqua ses droits politiques, ébranla fortement sa nationalité : elle ne devait pas néanmoins la voir succomber tout entière ; une puissance lui resta, qui, mettant à l'abri des influences étrangères, ses croyances, ses mœurs et ses traditions, en sauva la plus noble part : ce fut la langue bretonne. Cet antique idiome, elle y avait tenu ; elle l'avait gardé à travers les siècles avec une ténacité de mémoire et de volonté qui fait sa gloire aux yeux des historiens modernes (1), avec une fidélité ou l'antiquité chrétienne, habituée à regarder le changement de langage comme un châtiment du ciel, eut trouvé une preuve palpable de la grandeur morale de la nation qui le parle ; elle recevait donc le prix de son culte pour lui : depuis lors le breton n'a point cessé de le lui payer. L'histoire est là pour l'attester : dans tous les dangers qu'ont courus la foi et les mœurs des populations armoricaines, il est venu à leur secours.

Or, deux fléaux terribles ont attaqué la nation à laquelle leur sort est uni : le Calvinisme et le Voltairianisme ; Voltaire et Calvin, les deux grands génies de l'erreur, si toutefois on peut appeler grands les ennemis de Dieu et des hommes.

Calvin, proclamant la souveraineté de la raison individuelle, foulant aux pieds l'autorité et brisant la chaîne de la tradition des apôtres, avait vu les plus belles provinces de France se détacher à sa voix de l'unité de l'Eglise. La défection avait gagné de proche en proche avec une rapidité effrayante : les émissaires de l'hérésie, parvenus jusqu'à la Bretagne, frappaient triomphants à ses portes ; mais la Bretagne ne leur ouvrit pas ; et l'hérésie s'éloigna vaincue, et le dernier apôtre des Bretons (2) put s'écrier rendant grâces à Dieu : « Le soleil n'a jamais « éclairé de canton où ait paru une plus « constante, une plus inviolable fidélité dans « la foi ! Il y a treize siècles qu'aucune es- « pèce d'infidélité n'a souffle la langue qui a « servi d'organe pour prêcher Jésus-Christ, « et il est à naître qui ait vu Breton bre- « tonnant professer autre religion que la « catholique ».

Cependant l'erreur ne se rebuta point, elle prit un masque et reparut ; elle reparut au bout de 200 ans, plus forte et plus terrible encore, sous le nom d'incrédulité. Relevant l'idée de Calvin à la pointe de l'ironie et l'ornant de tous les prestiges à la fois du style et du vice, Voltaire l'avait intronisée en France, et toutes les classes de la société, depuis le prince jusqu'au manant, avaient battu des mains devant l'idole, et la France avait renié Dieu. La Bretagne l'imita-t-elle dans son apostasie ? Nos Saints ne le permirent pas ! La langue, qui déjà l'avait mise à l'abri des paradoxes de Calvin, la défendit contre l'impiété philosophique, et le voltairianisme fut vaincu sans combat, comme le calvinisme.

Plus tard, qui la sauva de nouveau, quand les doctrines funestes, semées par l'hérésie et l'incrédulité, portaient leurs fruits amers ? N'est-ce pas encore le breton ? « N'est-il pas « démontré, dit un savant illustre dont l'Ar- « morique est fière aussi bien que la Fran- « ce, qu'au milieu des orages de la révolution « la conservation de la foi et des vertus so- « ciales parmi les Bretons est due princi- « palement à leur langue (3) ».

Aujourd'hui même, qui lui donne cette force vitale et cette individualité contre lesquelles se brise la civilisation française ?

Qui sauvera dans l'avenir « sa simplicité religieuse mille fois préférable (croyons en le plus grand philosophe de nos jours (4)) à toute l'élégance sceptique des mœurs modernes ? Qui la préservera de l'irréligion et de la corruption qui gagnent avec le français les autres provinces », si ce n'est encore et toujours la langue d'or de nos aïeux ?

Voilà ce que le breton a fait dans le passé pour nous ; ce qu'il fait à présent, et ce qu'il fera dans l'avenir, à moins qu'ingrats et infidèles, nous ne l'abandonnions sans défense aux destins contraires qui le menacent.

(1) Augustin Thierry. Hist. de la Conq. de l'Angl. T. I, p. 89

(2) Le P. Maunoir.

(3) Laennec, lettre à M. Legonidec, Gram. Bret. p. 18

(4) De Bonald, lettre à M, de la Villemarqué, 14 septembre 1839.

II

Aucune langue de l'Europe ne possède des titres de noblesse plus respectables et mieux établis que celle des Bretons...

Hé bien, aux yeux des représentants du système d'aplatissement général qu'on nomme la centralisation, cette langue n'a aucune valeur. Affichant un mépris philosophique, pour tout ce qui s'éloigne de l'uniformité de la civilisation française, et faussant l'histoire, comme le dit encore et si bien M. Thierry. ils regardent comme seules dignes d'éloges les nations auxquelles le hasard des événements a attaché l'idée de civilisation. Aussi, ont-ils déjà rayé le nom de la Bretagne de leurs statistiques ; aussi s'efforcent--ils de détruire ses mœurs, ses anciennes coutumes. les restes de son état social, et surtout son antique idiome. pour lui imposer la langue et les idées françaises. Mais le Bâtard de Normandie n'a pas traité différemment les Anglais qu'il avait conquis ! Mais Henri VIII. le tyran mitré, n'a pas fait peser sur les Gallois vaincus un plus insolent despotisme ! Mais l'autocrate russe ne soumet pas les Slaves à un joug plus intolérable ! Nous vivons cependant. dit-on. sous le régime de la liberté !

Unité territoriale ! unité de langage ! répondent les humanitaires. Un peuple unius labii serait sans doute un peuple modèle s'il était possible; mais toute la question est là. Si l'on veut en effet détruire la langue bretonne. parce qu'elle contrarie l'unité. il en faudra détruire bien d'autres ; car il n'y a pas un pays en Europe qui n'en renferme plusieurs différentes de celle de la majorité de la nation. Croyons-en un penseur qui a fait de cette question l'étude de toute sa vie : « En voulant donner à l'Europe une langue uniforme, on ne réussira qu'à créer des patois divers. et qu'à faire désapprendre au peuple un idiome qu'il parle correctement, pour lui en donner un qu'il ne possèdera jamais bien » (5)

Mais c'est au progrès des lumières et de la civilisation que les partisans de la centralisation en appellent le plus souvent soutenant qu'il est impossible de civiliser les Bretons autrement qu'en abolissant leur langage et en les assimilant au reste de la France.

Ne fait-on pas surtout l'éloge des habitants de nos campagnes, laborieux sensibles, énergiques, fidèles jusqu'au dévouement, pleux jusqu'au martyre, dont rien ne peut rebuter l'abnégation et lasser les sacrifices comme l'a dit un écrivain français que nous citons avec orgueil. (6) Classe aussi remarquable eu égard à l'intelligence qu'eu égard aux sentiments du cœur, et aussi supérieure aux paysans éclairés des environs de Paris, que la religion l'est à l'incrédulité, la morale à la corruption, la dignité à la bassesse. la poésie de la langue, des idées, des costumes et des usages, au prosaisme brutal en tout genre.

Loin donc d'avoir aucun bien à demander à ses voisins, un tel peuple doit repousser tous ceux qu'ils voudraient lui offrir. Le progrès dont ils se prévalent. s'il s'introduisait chez lui, justifierait la définition qui l'appelle la corruption progressive des mœurs, et leurs fallacieuses lumières mettraient le feu à la Bretagne. sous prétexte de l'éclairer.

Mais ce n'est, selon quelques uns, ni l'espoir d'établir en Europe l'unité de langage, des mœurs et des idées, ni le désir de voir la Bretagne s'asseoir, comme on dit. au banquet de la civilisation commune qui pousse nos ennemis à détruire la langue de nos pères ; s'ils civilisent, assure-t-on, c'est pour dominer ; de sorte qu'on peut dire encore aujourd'hui des Bretons qui propagent chez eux la langue et les idées françaises, ce qu'en disait Tacite, il y a dix huit siècles. en les voyant favoriser le progrès des mœurs des Romains : ILS SONT LES INSTRUMENTS DE LEUR PROPRE ESCLAVAGE. **INSTRUMENTA SERVITUS.**

Th. Hersart DE LA VILLEMARQUÉ.

Mar doa gwir ar pez a lavare. an A. DE LA VILLEMARQUÉ breman ez eus kant vloaz eo ker gwir all breman ha dall put eo ar re ar re n'her gwelont ket : ar pez a ra mez hor bro eo an dud o deus mez eus yez o zud koz !

(5) Chrislopher Anderson, Historical Sketches, p. 30

(6) Charles Nodier.

Gallaoued hag a wel skler.

Laissons aux Bretons le soin de réaliser à l'intérieur de la Bretagne l'unité dans la diversité. Le problème le plus publicitaire, celui de la langue, n'est pas le plus difficile à résoudre...

Prétendre réduire la langue bretonne à l'état de bas patois pour bonnes femmes, comme le voulaient nos jacobins, était la pure déraison. Aussi n'y arrivèrent-ils point. Les entreprises de déraison se ruinent elles-mêmes. Elle mérite autant de respect que sa sœur la langue galloise, que ses cousins, l'erse et le gaélique. La langue bretonne est drue, riche et belle. La richesse incomparable de l'Europe est faite, entre autres choses, de la diversité des langues, chacune apportant à la richesse commune son génie propre, ses traditions, ses moyens d'expression.

I. BIZOQUE
La Tempête
du 17 mai 1941

TAOL ASKELL

Deiz flour, deiz fresk, deiz skler, deiz roz,
Klozet etre mintin ha noz,
D'an traon e tiskennes d'ar red :
Mervel eo red.

Bleuvenn goantig a douch va bez,
Da benn a stou wardu ar bez,
Da splannder a wenvo abred ;
Mervel eo red.

Nevez-amzer, miziou ar bleuñ,
Koeffet gant yeod, gwisket gant pleuñ
Ar goanv muntrer a zo war c'hed ;
Mervel eo red.

Bloavez tenval, bloavez garo,
A stlej d'az heul klemm ha maro,
Nann, nann, ne badi ket bepred :
Mervel eo red.

Met, va ene, tra hep da bar,
Skedus evel eun heol a bar,
En eur youankiz e vevez
Atao nevez.

Evel diouz huelder eur pont
Lez an traou da dremen hep spont,
Klask an Tad, ar Mab, ar Spered,
Dreist ar stered.

Int o zri eo da wir lojeiz,
Egiz eo d'al labous e neiz,
Int da jach etrezeg enno,
C'houek eo eno :

Eno, en nenv, ema da vro,
Eno Doue d'it en em ro,
Eno e red ar feunteun veo,
Ha founnus eo,

Ro urz d'az youlou da devel,
Ro urz d'az kalon da sevel,
Hag e klevi, e penn da nij ;
« Tosta, mar plij. »

J. L'Hulgouac'h. (C. M. L)

KELEIER AR MIZ

ANO GWELLA TAD HOR BRO

Ar re ac'hanomp a zo bet o pardona e Landreger. d'an 19 a viz mae, evit ar pardon bras, pa zelaouent mat Tregeriz n'o c'hlevent ket oc'h henvel mab Kervarzin Erwan. met Ewan ; kana a reont, hag eun dudi eo o c'hlevet pa vezont o vont eus an iliz-veur warlerc'h relegou ar zant d'ar Minihi :

Nann, n'eus ket e Breiz,nann n'eus ket unan
Nann, n'eus ket eur zant evel sant Ewan !
Nann, n'eus ket eur zant evel sant Ewan !

Setu aman, petra skriv war ze. e Arvor, unan eus gwella skrivagnerien Breiz.

Ha me Tregeriad, n'oun ket evit gouzañv klevout pe gwelout skrivet ano Tad-Paeron Breiz « Erwan » : ar stumm ar muia trefoet eus an ano koz Iwon eo. Hag ar stumm trefoet-se n'eo bet deuet da veza anavezet nemet dre ar c'hantikou hag al levriou-pedennou, brezoneg eus ar falla enno.

E Treger end-eeun, e leverer hogos atao Ewan, Ewen. pe **a-wechou** Iwan (**an anotiegez** Even **a vez distaget e Treger : Ewen hag ez eo an hevelep ano evel Ewan). Ha neuze, ouspenn ma 'z eo gwelloc'h ar furm** Ewan pe Iwan, tostoc'h eun tamm mat eo **d'ar gwenedeg** Iwann. **d'al leoneg** Even **ha d'ar c'herneveg** Youenn.

Jakez KONAN.

PARDON KOATKEO

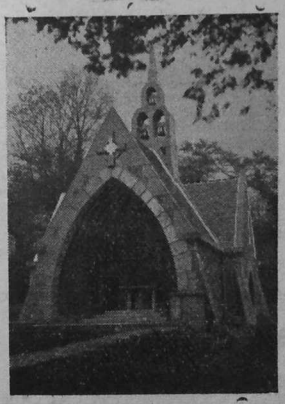

Derc'hent hanter-eost hag hanter-eost e-unan a zo bet gleborok er bloaz-man ; ar pardon, an navet abaoe distro an Itron Varia en he zraonienn glouar, a zo bet eun dervez a bedenn hag a binijenn ; teir eur e oa a-raok ma ehanas ar glao da goueza ha ma vousc'hoarzas ar Werc'hez ouz he fardonerien o lakaat eur bann-heol da dreuzi ar c'houmoul du, da laouenaat pep tra.

A-benn ar gousperou, tachenn ar chapel a oa goloet a dud hag an Itron Varia douget war diou skoaz gwazed krenv ar menez, nevez distro meur a hini anezo eus an harlu, a rae tro he leve, o skuilh grasou puilh war gement hini a oa deuet d'he fedi :

Deuet e oant en eur ouela
Distrei 'rejont en eur gana :

Itron Varia Goatkeo,
Bezit ato hor mamm.
Selaouit galv tud ho treo
Mamm ha Gwerc'hez dinamm
Grit ma pignimp eun devez
Eus traonienn an daerou
Betek kribenn ar menez
A zoug tron hon Aotrou !

DASTUMOMP AR BRUZUN

Er miz a zeu ec'h embannimp geriou dastumet e Sant Filbarz, parrez Tregon (Tregunc) ha tro-war-dro, Kerne-Izel, hag er miziou warlerc'h geriou dastumet e Gwitevede ha tro-war-dro.

Ra gendalc'ho hol lennerien gant al labour talvoudez-se ; arabad eo lezel ger brezonek ebet da vont da goll.

Ra zelaouo eta ar re yaouank ar re goz o komz ; gant ar re goz hag a gomz brezoneg bemdez hag hep distag eo deski brezoneg yac'h.

Emañ
« KENVREURIEZ
AR VINIAOUERIEN VRETON
war-nes embann

EUL LEVR TONIOU
EVIT AR BINIOU
Rakprenit al levr ha kasit hoc'h ano da KAV, 59, rue Boissière, PARIS (XVI[e]).

LEVRIOU NEVEZ

« **Eul levr nevez flamm,**
War e genta lamm »

Meur a wech, a-benn-bremañ, o deus eskibien Breiz-Izel, savet o mouez da ordren ma yo desket ar brezoneg er skoliou kristen.

Siouaz, avat, an diouer a levriou, o deus lakaet an darn vrasa eus ar skoliou da c'hortoz.

Met setu, erfin, **erru eus ar wask, araok miz here.** al levr keit all a zo gortozet gant an holl : EUL LEVR-DESKI-LENN-BREZONEK.

Deski a raio, war ar marc'had, eun tamm YEZADUR (grammaire) hag an **doare-skriva (orthographe).**

Ouspenn kavet e vezo ennañ, ÂLC'HOUEZ AR BREZONEG EEUN, a zo eur strollad geriou gant o zalvoudegez c'hallek, dibabet ha renket gant an ao. Roparz HEMON, rener Gwalarn.

Ar pez a blijo, dreist-holl, eo **an eil lodenn eus al levr,** a zo anezi **eur bern skridou plijus kenañ** : barzonegou, rimadellou, kanaouennou, buheziou, danevellou, kontadennou fentus... Bez ez eo en eur ger, **eun dournad bleuniou dispar** kutuilhet e labouriou eun darn vras eus **hor gwella skrivagnerien, koz ha yaouank,** ha kemïent-se holl, en eul levr **gwisket flamm, moulet brao** ha **skeudennet kaer.**

EVIT PIOU EO SAVET AL LEVR ?

Da genta evit AR SKOLIOU. Da c'hortoz kaout eul levr uheloc'h, e servicho d'an holl glasou, ha pep hini a gavo ennañ e lod. her vez e skiant hag e zeskadurez.

Servichout a c'hell ivez, avat, **er-maez eus ar skol,** da gement hini a venn deski ar brezoneg da **unan-all,** dreist-holl d'ar gerent a c'hoanta deski lenn brezoneg d'o bugale hag a vez e skoliou divrezonek.

Ac'hanta, Breiziz ! setu aze eur pez labour ha ne dle den ebet ober ar figus dirazañ ; hastit buhan her goulenn digant :

M. V. SEITE
Ecole Ste Barbe
Roscoff (Finistère)

Gwenneg ar Brezoneg

Setu aman ar profou hon eus bet edoug miziou ebrel ha mae :

An itron a Rohan-Chabot, Antrain 100 lur.
An A. Ollivier, Landerne .....100 —
An I. a Zant Per, Sant Brieg ..... 50 —
An A. Ch. Paul, Lesneven ..... 5 —
An A. Y. ar Goff, Gouezec ..... 40 —
An Dell M. Kerriou, Guisseny ..... 50 —
An A. Praud de la Monnerie, Le Mans 5 —
An A. P. Laurent, Paris V^{e} ..... 200 —
An A. Gourvil ,Plouarzel ..... 30 —
An A. Gueffelec, Langoïen ..... 5 —
An A. M. ar Berr, Kemper ..... 200 —
An A. J. Jade, ar Roz, Goayen ..... 50 —
An A. Noel Madec, Paris XV^{e} ..... 5 —
An A. Anton Jezequel, Roazon, ... 10 —
An A. C. Grill, Kemper ..... 50 —
An A. J. Capitaine, Loc-Maria .... 100 —
An A. Henry Huerre, Kintin ..... 50 —

Mil bennoz Doue d'an holl vadoberourien vat se !

Priz ar paper a ya atao war gresk, evel an traou all ; eus a 10 gwenneg ar c'hazetennou a zo aet da bevar real ; arabad eo gortoz eta e c'hellfemp moula Feiz ha Breiz, bep miz, keit ha ma pado ar brezel !

Bennoz Doue ha Sent Breiz d'al lenne rien vat a oar hon harpa !

Kontammet

EUR ROMANT NEVEZ,
EUR ROMANT BREZONEK

EUR ROMANT SKEUDENNET
HA SINET « BROGAROUR »

Prenit ha lennit. Al levr, eur wech digoret ne vezo ket klozet ganeoc'h araok ma ho pezo lennet betek ar ger diweza.

« **KONTAMMET** » a zo e gwerz :

1) E ti an oberour : an Tad Rozec, Renerar visionerien, Froud-Wenn. Guipavas (Finistère)

2) E pep brasa eus levrdiou ar Finistère.

Priz : pemp skoed, - Ar frejou kas ouspenn.

Lenn ha studia :

LA LANGUE BRETONNE en 40 leçons, gant F. Vallée ..... 24 fr.
GERIADUR BREZONEK-GALLEK, gant Ernault ..... 20 fr.
GRAND DICTIONNAIRE FRANÇAIS-BRETON gant F. Vallée ..... 75 fr.
Les MOTS FRANÇAIS et BRETONS CLASSÉS d'après le SENS, gant Vallée **(levr I)** 10 fr.
. ..... **(levr II)** .... .. 12 fr.
NOTENNOU DIWar-BENN AR GELTED, pep levrenn gant geriadur ..... 4 fr.
SKELTA SEGOBRANI, pep levrenn ..... 8 fr.
Mizou-kas ouspenn. E gwerz ti Moulerez Bro-Leon, ru Lafayette, Landerne.
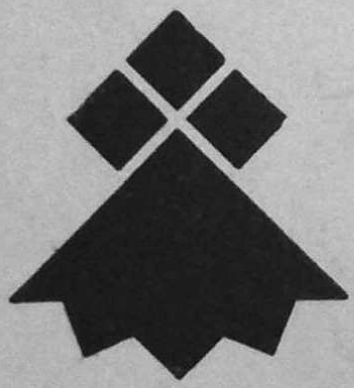
Ar Merour : **H. Caouissin.** Impr. du Léon, Landerneau